

Evaluatie limitering processtukken bij de civiele afdelingen van de gerechtshoven

Rapport van het
Landelijk Overleg Vakinhoud Civiele Hoven (LOVCH)

Zomer 2024

Hoofdstuk 1. Inleiding en achtergrond

In dit rapport is de weerslag te vinden van de evaluatie limitering processtukken bij de civiele afdelingen van de gerechtshoven.

Met ingang van 1 april 2021 bevatten de landelijke procesreglementen voor civiele dagvaardingszaken en voor verzoekschriftprocedures in handels- en insolventiezaken bij de gerechtshoven limieten voor het aantal bladzijden van processtukken. Dit betekent dat de memorie van grieven en van antwoord in hoger beroep zijn beperkt tot 25 pagina's (in octrooizaken 60 pagina's) en de memorie van grieven en van antwoord in incidenteel hoger beroep en andere memories zijn beperkt tot 15 pagina's (in octrooizaken 36 pagina's), tenzij de rechter toestemming heeft gegeven voor een langer processtuk. Een partij kan, bijvoorbeeld vanwege de juridische of feitelijke complexiteit van de zaak, het gerechtshof verzoeken om een processtuk van grotere omvang te mogen indienen, waarop zo spoedig mogelijk en met inachtneming van de belangen van partijen zal worden beslist. Zie de artikelen 2.13 (Landelijk procesreglement voor de civiele dagvaardingszaken bij de gerechtshoven) en 1.1.1.10 (Procesreglement verzoekschriftprocedures handel- en insolventiezaken gerechtshoven).

Aanleiding voor het instellen van deze limieten was dat de lengte van processtukken steeds verder was toegenomen. Op deze manier wilden de gerechtshoven de omvang van procesdossiers beheersbaar houden. Lange processtukken leiden tot langere behandelzeiten. Daarnaast ontnemen onnodig lange processtukken het zicht op de daadwerkelijke geschilpunten, waardoor het risico wordt vergroot dat niet al die geschilpunten effectief worden geadresseerd. Kernachtige processtukken zijn daarom in het belang van een tijdige, zorgvuldige rechtspraak en van allen die daarbij betrokken zijn, zo vinden de gerechtshoven.

Een groep van advocaten is in april 2021 een kort geding begonnen tegen de Staat. Ze vorderden dat de Staat werd bevolen ervoor te zorgen dat de regels werden ingetrokken. De voorzieningenrechter heeft vervolgens prejudiciële vragen gesteld aan de Hoge Raad. Deze vragen waren:

- Is de rechter bevoegd om deze beperkingen te stellen en mag zo'n beperking in procesreglement worden gesteld?
- Mag in procesreglement worden bepaald dat bij overschrijding van het maximale aantal bladzijden het processtuk wordt geweigerd?
- Is die weigering een schending van recht op hoor en wederhoor of recht op toegang tot de rechter?
- Biedt de regeling voldoende rechtsbescherming?

De Hoge Raad¹ oordeelde dat de gerechtshoven beperkingen aan de omvang van processtukken mogen stellen in procesreglementen. De regeling over de omvang van de processtukken bevordert volgens de Hoge Raad de uniforme toepassing van procesrechtelijke normen en bevoegdheden. De regels zijn niet disproportioneel omdat in verreweg de meeste zaken een omvang van 25 bladzijden toereikend is en in andere gevallen de mogelijkheid bestaat toestemming te krijgen voor de indiening van een langer stuk. Omdat de weigering van een processtuk verstrekkende gevolgen kan hebben voor een procespartij, moet een partij voldoende gelegenheid hebben om die gevolgen te voorkomen. De procesreglementen voorzien daarin door de partij in de gelegenheid te stellen om na een weigering binnen twee weken een ingekort processtuk in te dienen. Daarnaast geldt dat een weigering van een verzoek om een langer processtuk te mogen indienen gemotiveerd moet worden en in cassatie kan worden getoetst. De regeling voorziet daarmee in voldoende rechtsbescherming.

¹ Hoge Raad 3 juni 2022, [ECLI:NL:HR:2022:824](https://www.eclinet.nl/HR/2022/824).

Om in de gaten te houden of de limitering van processtukken goed werkt, heeft het Landelijk Overleg Vakinhoud Civiele Hoven (LOVCH) besloten dat de gerechtshoven de nieuwe bepalingen goed zouden monitoren en op enig moment evalueren. Er werd onder meer een aparte mailbox geopend waar advocaten suggesties kunnen doen of problemen kunnen melden.² Daar is af en toe gebruik van gemaakt. De mailbox is nog onverkort beschikbaar.

In de zomer van 2023 is er in het kader van de evaluatie van de regeling een enquête onder advocaten uit alle ressorten in Nederland uitgezet en onder de rolraadsheren en leden van het LOVCH om de ervaringen te toetsen met de werking van de regeling die ziet op de paginalimiet voor processtukken. Dat heeft waardevolle inbreng en inzichten opgeleverd. Op basis van de ingekomen reacties is de praktijk van de regeling bij de gerechtshoven op enkele, ondergeschikte, onderdelen aangepast en nader geüniformeerd. Voor zover nodig heeft dit zijn weg gevonden naar de betrokken procesreglementen. In dit rapport wordt inzicht gegeven in het evaluatieproces en hoe de gerechtshoven verder met de regeling willen omgaan.

² LBVr.lengteprocesstukkenhoven-handel-familie@rechtspraak.nl.

Hoofdstuk 2. Opzet en aanpak van de evaluatie van de paginalimiet voor processtukken

De evaluatie is als volgt opgezet:

- Er is contact gezocht met de Nederlandse Orde van Advocaten (NOvA) in het kader van de beoogde evaluatie. In mei 2023 heeft in dat kader een overleg plaatsgevonden tussen de gerechtshoven, een aantal advocaten en de NOvA. In dit overleg is gesproken over de ervaringen met de limitering en de beoogde wijze van evaluatie van de regeling mede door middel van een korte enquête over de paginalimiet voor processtukken onder advocaten. Vervolgens is in de zomer van 2023 een enquête over de limitering door de gerechtshoven uitgezet bij de lokale balies in hun ressort met het verzoek deze te verspreiden. Reacties op de enquête die na de zomer van 2023 zijn ontvangen, zijn ook in dit rapport verwerkt;
- Deze enquête is, in licht aangepaste variant, ook bij de rolraadsheren van de gerechtshoven uitgezet en de reacties daarop zijn opgehaald;
- Vragen over de toepassing van de regels in de procesreglementen in de mailbox zijn samengevat en verwerkt;
- De leden van het LOVCH zijn geraadpleegd. Ook hun inbreng is verwerkt.

Vragen in de enquête onder advocaten:

1. Wat zijn uw ervaringen met de in het procesreglement opgenomen paginalimiet voor processtukken?
2. Heeft u in de afgelopen twee jaar een verzoek om af te wijken van de paginalimiet ingediend? Zo ja, is uw verzoek toe- of afgewezen?
3. Houdt u rekening met de paginalimiet bij het opstellen van de memories?
4. Vindt u dat u door de regeling wordt beperkt in de toegang tot de rechter?
5. Biedt de regeling voldoende waarborgen om uw standpunt goed te onderbouwen?
6. Wat is het effect van de paginalimiet op de leesbaarheid en de structuur van de processtukken?
7. Is de regeling in het procesreglement voldoende duidelijk en handzaam?
8. Heeft u behoefte aan professionele ontmoetingen, cursussen, lezingen over procederen in Hoger Beroep waarbij uitwisseling met raadsheren plaatsvindt?
9. Heeft u opmerkingen over de afhandeling van de verzoeken om af te wijken van de paginalimiet voor processtukken?
10. Heeft u verder nog opmerkingen of toevoegingen?

Vragen in de enquête onder de rolraadsheren:

1. Wat zijn uw ervaringen met de in het procesreglement opgenomen paginalimiet voor processtukken?
2. Wat is het effect van de paginalimiet op de leesbaarheid en de structuur van de processtukken?
3. Is de regeling voldoende duidelijk en handzaam?
4. Wat zijn gronden om een verzoek af te wijzen?
5. Merkt u dat afwijkingen van de paginalimiet altijd worden voorgelegd? Zo nee, hoe gaat u daar dan mee om?
6. Heeft u opmerkingen over de afhandeling van de verzoeken om af te wijken van de paginalimiet voor processtukken?
7. Heeft u verder nog opmerkingen of toevoegingen?

Uiteindelijk heeft dit geleid tot een respons van 91 reacties vanuit de advocatuur en reacties vanuit ieder hof. Iedere ontvangen reactie op de enquête is in dit rapport verwerkt. Zowel positieve, gemengde alsook negatieve reacties. Soms kwamen reacties in de kern overeen. Deze reacties zijn dan samengevat weergegeven om de leesbaarheid van het rapport zo goed mogelijk te houden. Het merendeel van de vragen is beantwoord, maar niet alle respondenten hebben elke vraag beantwoord, zoals vaker het geval bij vragenlijsten. Het komt bijvoorbeeld voor dat op de ene vraag 91 reacties zijn ontvangen en op een andere vraag 'maar' 82. De gegeven antwoorden zijn kwalitatief gewaardeerd en als basis gebruikt voor de voornaamste bevindingen.

Hoofdstuk 3. Voornaamste bevindingen en conclusie

Hieronder leest u de belangrijkste of meest gemaakte reacties van de advocatuur en de rolraadsheren uit de enquête en wordt uiteengezet met welke punten de gerechtshoven aan de slag zijn gegaan of in de praktijk nadere aandacht voor zullen hebben.

3.1. Reacties van de advocatuur

1. ***De regeling wordt door de hoven niet consequent en eenduidig toegepast. Er zou niet (genoeg) worden gecontroleerd op bijvoorbeeld het hanteren van het voorgeschreven lettertype en er lijken geen consequenties te zitten aan het overtreden van de regels.***

De handelsgriffies van de hoven zijn ervan op de hoogte dat moet worden gelet op lettertype en lettergrootte; dit zal met enige regelmaat onder de aandacht gebracht blijven worden. De stelregel is dat als consequentie van overtreding van de limiet het stuk wordt geweigerd.

2. ***Aandacht voor hoor- en wederhoor bij een verzoek tot overschrijden van de paginalimiet. Deze verzoeken dienen altijd te worden voorgelegd aan de wederpartij.***

Op grond van artikel 2.3 en bijlage VI onder a. heeft de wederpartij het recht om binnen twee dagen te reageren op het verzoek volgens artikel 2.13 van de andere partij. Het procesreglement vereist niet dat het hof de wederpartij om een reactie vraagt. Als de wederpartij een reactie geeft, wordt daarop acht geslagen.

3. ***Beslissingen op een verzoek worden soms erg laat genomen.***

Op verzoeken op grond van artikel 2.13 wordt zo veel mogelijk direct beslist (rekening houdend met de reactietermijn van 2 werkdagen). Indien een beslissing na de laatste roldatum volgt, krijgt de partij die het verzoek heeft gedaan een extra termijn.

4. ***Onduidelijkheid over de toepasselijkheid van de limitering op procedures in eerste aanleg bij de hoven. De limitering van de processtukken geldt (momenteel) niet voor procedures in eerste aanleg.***

Destijds is de keuze gemaakt om de regels alleen te laten gelden voor zaken in hoger beroep. Bij de wijziging van procesreglement per 1 juli 2024 is verduidelijkt op welke stukken artikel 2.13 van toepassing is.

5. ***Een aantal advocaten heeft aangegeven dat het hen als appellerende partij mogelijk was om binnen de limiet te blijven, echter kreeg de verwerende partij soms toestemming om bijvoorbeeld 70 pagina's in te mogen dienen. Dat creëert volgens de advocaten dan een ongelijk speelveld.***

Een verzoek van geïntimeerde kan niet worden geweigerd op de grond dat appellant geen verzoek heeft gedaan. Het verzoek van geïntimeerde moet op de eigen merites worden beoordeeld. Appellant heeft inderdaad recht op het indienen van een akte om kort te reageren op de memorie van geïntimeerde en kan ook vragen om verlengde spreektijd.

3.2. Reacties van de rolraadsheren

1. ***Gebleken is dat de hoven geen eenduidige werkwijze hanteren ten aanzien ingediende processtukken die te lang zijn.***

Het Landelijk Overleg Rolraadsheren (LORH), dat ressorteert onder het LOVCH, heeft naar aanleiding van dit signaal de volgende werkwijze vastgesteld:

Als een memorie het maximumaantal bladzijden overschrijdt zonder dat daarvoor toestemming is gegeven, wordt de memorie geweigerd en kan de partij uiterlijk binnen twee weken een memorie indienen die het maximum aantal bladzijden niet overschrijdt. De nadien ingediende memorie die de maximale omvang niet overschrijdt, zal worden geaccepteerd, tenzij dat in strijd zou zijn met de eisen van een goede procesorde. Het LOVCH sluit zich aan bij deze werkwijze.

2. Verder wordt niet automatisch de wederpartij hetzelfde aantal pagina's gegund, maar moet die daarom verzoeken en dan wordt het in beginsel toegewezen.

Het LOVCH en het LORH staan achter deze werkwijze. Het verzoek om af te wijken van de limiet moet altijd goed worden onderbouwd.

3. Er wordt aangegeven dat op de rol niet altijd ambtshalve de lengte van processtukken wordt gecontroleerd.

De handelsgriffies van de hoven zijn van dit signaal op de hoogte gebracht en zij zullen er met enige regelmaat op blijven worden geattendeerd dat moet worden gelet op lengte, gehanteerde paginamarges, lettertype en lettergrootte. Consequentie van overtreding van deze regels is dat het stuk wordt geweigerd.

3.3. Conclusie

Er wordt overwegend positief gereageerd op de ingevoerde limieten voor het aantal bladzijden van processtukken. De civiele afdelingen van de gerechtshoven zullen deze limieten dan ook blijven hanteren. De regeling blijft van kracht.

Alle hoven streven ernaar de regeling waar mogelijk uniform toe te passen én ambtshalve te toetsen op de lengte van de processtukken.

De handelsgriffies van de hoven zijn en worden er nogmaals op geattendeerd dat moet worden gelet op de gehanteerde lengte, paginamarges, lettertype en lettergrootte. Consequentie van overtreding van de regels moet in uitgangspunt zijn dat het stuk wordt geweigerd.

Er kan altijd een verzoek worden ingediend om van de paginalimiet af te wijken en ieder verzoek moet op de eigen merites worden beoordeeld. Dat blijft ook in de toekomst mogelijk. Bijvoorbeeld vanwege de juridische of feitelijke complexiteit van de zaak. Op verzoeken op grond van artikel 2.13 (Landelijk procesreglement voor de civiele dagvaardingszaken bij de gerechtshoven) en 1.1.1.10 (Procesreglement verzoekschriftprocedures handel- en insolventiezaken gerechtshoven) wordt zo veel mogelijk direct beslist (rekening houdend met de reactietermijn van twee werkdagen).

Sommige advocaten merkten op dat zij door de paginalimiet geneigd waren om kleinere paginamarges en regelafstanden in te stellen, de inhoudsopgave weg te laten, minder gebruik maken van witregels en een kleiner lettertype hanteren. Ook wordt er meer gebruik gemaakt van verwijzingen en wordt er minder geciteerd. Ze vreesden dat hun stukken hierdoor minder goed leesbaar werden. Dit wordt echter niet zo ervaren door de raadsheren. Inmiddels is in artikel 2.13 (Landelijk procesreglement voor de civiele dagvaardingszaken bij de gerechtshoven) en 1.1.1.10 (Procesreglement verzoekschriftprocedures handel- en insolventiezaken gerechtshoven) het te hanteren courante lettertype en lettergrootte aangegeven.

Vanuit de balie ligt het verzoek om goed met elkaar in gesprek te blijven en het gesprek te voeren over kwaliteit en effectief procederen in hoger beroep. De hoven willen daar graag in meegaan,

bijvoorbeeld door het organiseren van professionele ontmoetingen, cursussen en lezingen over procederen in hoger beroep waarbij uitwisseling tussen advocatuur en raadsheren plaatsvindt.

Op verzoek van LOVCH is het LORH in gesprek gegaan over het al dan niet gelden van grenzen aan de inhoud van de aangepaste memorie na weigering van een te lange memorie om te komen tot een eenduidige werkwijze. Het LORH heeft de volgende werkwijze vastgesteld, die is omarmd door het LOVCH: Als een memorie het maximumaantal bladzijden overschrijdt zonder dat daarvoor toestemming is gegeven, wordt de memorie geweigerd en kan de partij uiterlijk binnen twee weken een memorie indienen die het maximum aantal bladzijden niet overschrijdt. De nadien ingediende memorie die de maximale omvang niet overschrijdt, zal worden geaccepteerd, tenzij dat in strijd zou zijn met de eisen van een goede procesorde.

De procesreglementen zijn per 1 juli 2024 op een aantal punten aangepast (bijvoorbeeld: de regels zijn opgenomen in de bijlagen en in artikelen (respectievelijk 2.13.2 (onder vernummering van 2.13 naar 2.13.1) en 1.1.1.11) ondergebracht. Gelet op een aantal vragen in de mailbox bleek dat deze niet goed genoeg vindbaar waren.

Per 1 juli 2024 is een soortgelijke regeling opgenomen in het [Procesreglement verzoekschriftprocedures familie zaken gerechtshoven](#) (artikelen 1.1.10.1 en 1.1.10.2).

Suggesties vanuit de advocatuur over de ervaringen met de regeling blijven welkom. De functionele mailbox blijft daarvoor bestaan en bereikbaar.

Hoofdstuk 4. Reacties vanuit de advocatuur op de enquête over de paginalimiet voor processtukken

Ten behoeve van de transparantie van de evaluatie zijn reacties hieronder integraal opgenomen, gebundeld/samengevat en/of is de strekking ervan zoveel als mogelijk compleet weergegeven.

4.1. Wat zijn uw ervaringen met de in het procesreglement opgenomen paginalimiet voor processtukken?

Op deze vraag ontvingen wij 91 reacties. 33 reacties waren positief, 35 reacties waren neutraal óf van advocaten die (nog) geen ervaring hebben met de limitering van processtukken. 20 reacties waren negatief en 3 opmerkingen vielen in een andere categorie.

Hieronder vindt u een samenvatting van de reacties.

Positieve reacties

- De limiet lijkt redelijk en begrijpelijk, waardoor het opstellen van de stukken efficiënter wordt. Het dwingt je om je te beperken tot de kern. Processtukken zijn nu eerder ontdaan van overbodige franje.
- Met minder tekst kan het verhaal net zo krachtig naar voren worden gebracht.
- Het leert advocaten kort en bondig formuleren en derhalve effectief met hun eigen en andermans tijd om te gaan. Dat zou bij pleidooien ook moeten worden ingevoerd. Het gaat er dan om dat de tijd op de zitting door de griffier gemanaged wordt en er een minuut tevoren wordt gewaarschuwd en er wordt afgehamerd als de tijd verstreken is. Advocaten moeten dan wel tevoren schriftelijk worden geïnstrueerd.
- Het is eerlijk met het oog op de vereiste equality of arms tussen partijen.

Negatieve reacties

- Het gaat ten koste van de cliënt/rechtzoekende. Je bent nu relatief meer tijd kwijt aan inkorten en zorgen dat je binnen de limieten blijft dan met de inhoud. En tijd is geld. Het levert dus geen betere, maar wel duurdere stukken op. Ook het verzoeken van extra pagina's levert allemaal weer extra handelingen op die toch aan de cliënt worden gedeclareerd. Om die reden zien sommige cliënten af van het verzoek om af te wijken van de paginalimiet.
- Door de paginalimiet ga je kleine marges, regelafstand etc. instellen en laat je een inhoudsopgave weg, gebruik van minder witregels, kleiner lettertype om niet over de limiet te gaan. Het stuk wordt daardoor echter minder prettig om te lezen. Daarnaast maak je veel meer gebruik van verwijzingen en citeer je minder.
- Het wordt door partijen niet altijd nageleefd en de ervaring is dat daar vaak geen consequenties aan zitten. Dit creëert een ongelijk speelveld. Er lijkt vaak niet te worden gecontroleerd op het hanteren van het voorgeschreven lettertype etc.
- Onduidelijkheid over toepassing. De regeling wordt bijvoorbeeld niet gehanteerd voor verzoekschriften en de Ondernemingskamer neemt deze limiet niet in acht. Dit zorgt voor verwarring.

- Aan de memorie van grieven in incidenteel appel is een limiet van 15 pagina's gesteld. Een incidenteel appel kan net zo omvangrijk zijn als een appel.
- Mijn ervaring is dat de limiet in de meeste zaken voor een memorie van grieven net te strikt is. In een memorie van grieven moet naar mijn oordeel aan zodanig veel aspecten aandacht worden besteed – de feiten, een reactie op de inhoudelijke overwegingen van het vonnis, de eigen lijn kort uiteen zetten – dat 25 pagina's veelal net onvoldoende is. Een limiet van 30 pagina's is in mijn ogen geschikter. Bij een memorie van antwoord vormt de limiet veelal geen probleem, maar het is in mijn ogen praktisch (en eerlijk) om hetzelfde aantal als voor een memorie van grieven aan te houden.

Andere categorie

- Het hangt af van het type zaak. Bijvoorbeeld in omvangrijke zaken kan minder goed worden uitgelegd wat de standpunten zijn.

4.2. Heeft u in de afgelopen twee jaar een verzoek om af te wijken van de paginalimiet ingediend? Zo ja, is uw verzoek toe- of afgewezen?

Op deze vraag ontvingen wij 87 reacties. 71 respondenten gaven aan de afgelopen twee jaar géén verzoek om af te wijken van de paginalimiet te hebben ingediend. 10 respondenten gaven aan een verzoek te hebben gedaan en dit verzoek werd volledig toegewezen en 2 respondenten gaven aan een verzoek te hebben ingediend wat deels werd toegewezen. Daarnaast ontvingen wij 4 reacties van een andere categorie.

Hieronder vindt u een samenvatting van de reacties.

- De regeling zorgt voor een ongelijk speelveld. In mijn eerste zaak na invoering van het reglement, heb ik mij als appellant heel braaf aan de 25 pagina's gehouden en vervolgens verzoekt (en krijgt) geïntimeerde – ondanks bezwaar mijnerzijds – 70 pagina's. Dat is aan cliënten niet uit te leggen. Ook andersom heeft het ongewenste gevolgen: als appellant toestemming heeft gekregen voor 40 pagina's, durf je als geïntimeerde bijna niet om meer te vragen, terwijl het belang van cliënt dat wel kan eisen.
- Het verzoek is op basis van de gegeven motivering ook ingewilligd. Wel valt op dat het een soort 'handje klap' wordt. Wij vragen meer pagina's dan wij nodig denken te hebben, wetende dat de griffie er waarschijnlijk minder zal toekennen. Oftewel: 25 pagina's is de norm, wij denken 30 pagina's nodig te hebben, wij vragen 35 pagina's en het hof kende vervolgens 30 pagina's toe.

4.3. Houdt u rekening met de paginalimiet bij het opstellen van de memories?

Op deze vraag ontvingen wij 85 reacties. 66 respondenten gaven aan rekening te houden met de paginalimiet bij het opstellen van memories. 15 respondenten houden hier geen rekening mee. Daarnaast ontvingen wij 4 reacties van een andere categorie, zoals "Voor andere rechtsgebieden met een complexe materie acht ik een pagina-limiet een ongerechtvaardigde beperking voor rechtszoekenden" en "Het gaat ten koste van de cliënt/rechtzoekende. Je bent nu relatief meer tijd kwijt aan inkorten en zorgen dat je binnen de limieten blijft dan met de inhoud. En tijd is geld. Het levert dus geen betere, maar wel duurdere stukken op. Ook het verzoeken van extra pagina's levert allemaal weer extra handelingen op die toch aan de cliënt worden gedeclareerd. Om die reden zien sommige cliënten af van het verzoek om af te wijken van de paginalimiet".

4.4. Vindt u dat u door de regeling wordt beperkt in de toegang tot de rechter?

Op deze vraag ontvingen wij 86 reacties. 50 respondenten gaven aan zich door de regeling niet beperkt te voelen in de toegang tot de rechter. 25 respondenten voelen zich wél beperkt in de toegang tot de rechter. We ontvingen tevens 11 reacties van een andere aard.

Hieronder vindt u een samenvatting van de reacties.

Positieve reacties

- Het komt de leesbaarheid en efficiëntie in procedures juist ten goede. Het dwingt tot kort en bondig formuleren en dat is voor alle betrokkenen prettig.
- Een advocaat moet in staat zijn om zijn/haar punt kort en duidelijk toe te lichten.
- Er kan altijd een verzoek worden ingediend om van de paginalimiet af te wijken.

Negatieve reacties

- Vooral complexe en/of omvangrijke zaken zijn niet in 25 pagina's samen te vatten.
- Gecombineerd met de beperkte zittingstijd en spreekstijd voor advocaten bij hoger beroep in familiezaken en een zeer beperkte pleitnota, vind ik dat de toegang tot de rechter wordt beperkt.
- Als er sprake is van een incidenteel beroep moet 25 pagina's aan beroepschrift worden beantwoord in 15 pagina's verweerschrift en dat is vaak erg krap en mijns inziens ook ongelijk.
- Het verzoek om af te wijken van de paginalimiet is een extra proceshandeling. Hiermee gaan extra advocaatkosten gepaard, terwijl de uitkomst onzeker is. Sommige cliënten kiezen er daarom voor om geen verzoek tot afwijking in te dienen.
- Het is in strijd met het recht op toegang tot de rechter en dus in strijd met het procesrechtelijk grondrecht van hoor en wederhoor.

Andere categorie

- Nee, mits de verzoeken om af te wijken niet te streng worden behandeld én er ruimte blijft om af te wijken.
- Nee, maar beide partijen moeten zich aan de limiet houden.
- Nee, maar dat geldt wel voor de bizar korte spreektijden.
- Daarnaast vinden sommige advocaten de regeling betuttelend en voelt men zich *in theorie* beperkt in de toegang tot de rechter.

4.5. Biedt de regeling voldoende waarborgen om uw standpunt goed te onderbouwen?

Op deze vraag ontvingen wij 80 reacties. 43 respondenten gaven aan dat de regeling voldoende waarborgen biedt om zijn/haar standpunten goed te onderbouwen. 19 respondenten vinden dat de regeling onvoldoende waarborgen biedt. Daarnaast ontvingen wij 18 opmerkingen die vielen in een andere categorie.

Hieronder vindt u een samenvatting van de reacties.

Negatieve reacties

- Als advocaat probeer ik altijd iets op een zo kort en bondig mogelijke wijze over te brengen. Dit komt sterker over, een paginalimiet is daarvoor niet nodig. In sommige gevallen zijn zaken echter complex en is een langere uiteenzetting nu eenmaal nodig. Door de paginalimiet ga je dan kleine marges, regelafstand etc. instellen om niet over de limiet te gaan. Het stuk wordt daardoor echter minder prettig om te lezen. Daarnaast maak je veel meer gebruik van verwijzingen en citeer je minder. Hoewel ik vertrouwen heb in de rechter, is het dan toch maar de vraag of alles even sterk overkomt. Ik denk van niet. Ook draagt het opnieuw niet bij aan de leesbaarheid. Bovendien kost het een rechter ook tijd om elke verwijzing na te lopen.
- De mogelijkheid om afwijking van de paginalimiet te vragen is in mijn optiek geen waarborg. Ik vind het fundamenteel onacceptabel dat een procespartij - *in een procedure waar ook al verplichte procesvertegenwoordiging voor geldt* - voorafgaande toestemming nodig heeft om een processtuk aan de rechter te kunnen voorleggen. Ik begrijp dat het noodzakelijk is om (het functioneren van) de gerechtshoven te beschermen tegen onbegrijpelijke stukken en anderszins contraproductief procesgedrag van rechtszoekenden. Ik begrijp dat rechtszoekenden daarom geen volstrekt ongebreidelde toegang tot de rechter kunnen hebben in hoger beroep. Maar voor de bescherming van de gerechtshoven is de verplichte procesvertegenwoordiging er al. Ik vind dat de taak om het procesgedrag van een procespartij te breidelen - in feite: voorzien van 'censuur' in de meest positieve zin van het woord - bij diens advocaat moet liggen, omdat alleen de advocaat die taak beroepshalve vervult met het (met inachtneming van de vereisten van een goede rechtsbedeling geïnterpreteerde) belang van de betreffende procespartij voorop. Censuur door *andere procesdeelnemers* - waaronder ook te rekenen valt: het gerechtshof - is in mijn optiek strijdig met art. 6 EVRM.
- Nee, de regeling biedt niet voldoende waarborgen. Het biedt te veel discretionaire beoordelingsruimte voor het hof.
- Het risico bestaat dat een verzoek tot verlenging wordt geweigerd, of dat daaraan zodanige termijnen zijn gekoppeld (bijvoorbeeld uiterlijk 2 weken voor roldatum indiening), dat pas laattijdig blijkt dat verlenging wenselijk was geweest. De waarborgen zijn daarmee wat mij betreft te mager.

Andere categorie

- Ja de regeling biedt voldoende waarborgen, doch onder de voorwaarde dat de mogelijkheid om afwijking te verzoeken blijft bestaan én dat de drempel daarvoor beperkt is. Afhankelijk van het rechtsgebied (onderzoek nodig!) zou een drempel niet moeten gelden.
- Meestal biedt de regeling voldoende waarborgen. De vraag of de regeling voldoende waarborgen biedt, kan mijns inziens niet worden beantwoord op basis van de tekst van

de regeling, maar staat of valt met de praktische toepassing en uitleg van die regeling. Mede gezien de tweeconclusieregel luistert dit nauw.

- Het hangt af van de lengte en inhoud van het vonnis en het geschil.
- Weet nog niet / nog geen ervaring mee.

4.6. Wat is het effect van de paginalimiet op de leesbaarheid en de structuur van de processtukken?

Op deze vraag ontvingen wij 90 reacties. 30 respondenten vinden dat de paginalimiet een positief effect heeft op de leesbaarheid en de structuur van de processtukken. 28 respondenten vinden dit juist niet. 23 respondenten vinden dat de paginalimiet geen effect heeft op de leesbaarheid en structuur van de processtukken of hebben geen ervaring met de paginalimiet. Daarnaast ontvingen wij 9 andere opmerkingen.

Hieronder vindt u een samenvatting van de reacties.

Positief

- Dankzij de limiet is er beter zicht op wat een partij wil, en waarom ze dat wil.
- Dit noopt tot ontwikkeling van meer vaardigheid en voorkomt herhaling, veelschrijverij en zinloze standpunten.
- Het dwingt advocaten tot klare taal met heldere indeling, zonder oeverloze, niet ter zake doende uitweidingen.
- De paginalimiet dwingt je om (enigszins) kort en bondig te schrijven en niet in herhaling te vallen. Het komt de leesbaarheid en structuur van processtukken ten goede en het dwingt tot een betere analyse van de zaak.
- In het verleden werden processtukken vaak voorzien van een uitvoerige inleiding of schets van het feitencomplex. Dit was eigenlijk een herhaling van zetten die in juridische zin weinig toegevoegde waarde had.
- De paginalimiet bevordert de leesbaarheid van processtukken doordat ze beknopt blijven. Het dwingt advocaten om zich te concentreren op essentiële argumenten en verhoogt zo de structuur en coherentie van de stukken
- Processtukken worden minder lang en het scheelt voor mij als advocaat aanzienlijk leeswerk/voorbereidingstijd. Soms wordt de leesbaarheid beter omdat je minder ruimte hebt om irrelevante dingen op te nemen. Je wordt wel gedwongen om goed over je bewoordingen na te denken.

Negatief

- Het gaat ten koste van leesbaarheid en structuur. Door de paginalimiet ga je kleine marges, regelafstand etc. instellen om niet over de limiet te gaan. Het stuk wordt daardoor echter minder prettig om te lezen. Daarnaast maak je veel meer gebruik van verwijzingen en citeer je minder. Hoewel ik vertrouwen heb in de rechter, is het dan toch maar de vraag of alles even sterk overkomt. Ik denk van niet. Ook draagt het opnieuw niet bij aan de leesbaarheid. Bovendien kost het een rechter ook tijd om elke verwijzing na te lopen.

- Het effect is voor mij dat ik mijn processtukken bij de rechtbank als een laatste volledige kans beschouw. Dat is geen fijn gevoel en kan leiden tot verschuiving van werk van gerechtshof naar rechtbank.
- Als advocaat probeer ik altijd iets op een zo kort en bondig mogelijke wijze over te brengen. Dit komt sterker over, een paginalimiet is daarvoor niet nodig. In sommige gevallen zijn zaken echter complex en is een langere uiteenzetting nu eenmaal nodig.
- Ik denk dat de paginalimiet de leesbaarheid en structuur eerder verslechtert dan verbetert. De paginalimiet is de verkeerde oplossing voor een ander probleem, namelijk het goed kunnen schrijven van processtukken –in het bijzonder processtukken in hoger beroep. De focus zou moeten liggen in schrijfvaardigheid en niet zozeer in beperking van het aantal pagina's. Het risico bestaat dat grieven en verweren maar zonder inleiding, context en slot in een memorie worden gegoten, omdat de paginalimiet belangrijker is. De paginalimiet zegt dus niets over de kwaliteit van de processtukken in hoger beroep.
- In mijn optiek zijn processtukken slechter leesbaar geworden als gevolg van de invoering van de paginalimiet. Er wordt vaker dan voorheen verwezen naar eerdere processtukken, wat de leesbaarheid niet ten goede komt. Ook vaker dan voorgeen wordt naar een groot aantal paragrafen of zelfs bladzijden verwezen om zo de limitering van het aantal bladzijden te kunnen omzeilen. De leesbaarheid is niet alleen voor mij moeilijker geworden, maar ook voor klanten wordt het, niet geheel onbelangrijk, er niet duidelijker op.
- De huidige wijze van procederen vereist dat alles zoveel mogelijk meteen en in één keer op tafel wordt gelegd. Daarvoor moet je dan wel de gelegenheid krijgen. Re- en dupliek zijn meestal niet mogelijk en een pleidooi is meestal evenmin mogelijk.

Neutraal/Anders

- Herhalingen worden voorkomen, het stuk bevat meer verwijzingen. Of dat voor de lezer prettig is, kan ik niet beantwoorden.
- Die twee staan mijns inziens veelal los van elkaar. Een beperkter aantal pagina's kan helpend zijn, maar belangrijker is hoe men schrijft en of er structuur is. Een oproep om zo veel mogelijk op B1 niveau te schrijven en korte, heldere zinnen te gebruiken, zou al helpen. En mogelijk door te werken met een vast format voor wat betreft de structuur.
- Ik vind dit een onzinnige regeling; het gaat niet om aantal pagina's, maar om helder en eenvoudig formuleren. Dat zouden advocaten meer moeten doen. En minder herhalen, minder lange zinnen, minder onzinnige en kansloze argumenten. Maar ja, hoe voed je deze beroepsgroep op? Aantal pagina's helpt in elk geval niet, dat leidt alleen maar tot kleinere letters en vol-geprinte pagina's of een overdaad aan afwijgingsverzoeken, waar de Hoven ook weer tijd aan moet besteden.
- De leesbaarheid en structuur worden primair bepaald door de schrijfkwaliteiten van de advocaat. Er zijn evenveel slechte korte processtukken als slechte lange processtukken. Misschien zijn er advocaten die -omwille van de paginalimiet- de structuur verzieken door zich niet meer te bedienen van een inleiding, inhoudsopgave en samenvatting? Daarmee win je zeker 1 pagina terug.

- Proberen het nog korter te houden, maar dat lukt nou eenmaal niet altijd. Wij werken op gebied van IT, dan moet je rechters toch echt eerst het IT deel uitleggen, voordat je aan het juridische deel toe kunt komen.
 - Meestal beperkt, maar bij grotere zaken komt een goede inleiding de leesbaarheid meen ik ten goede en juist die komt dan het eerst te vervallen.
 - Kortere is niet altijd helderder, net zoals langer niet altijd duidelijker is. Ik ben wat terughoudender met het formuleren van een beschouwing.
 - Ik kan me voorstellen dat dit de leesbaarheid en structuur bevordert. Maar dat kan ook op een andere manier worden bereikt, bijvoorbeeld door het werken met kopjes en een inhoudsopgave.
 - Enerzijds dwingt het om bondiger te formuleren, zodat het de leesbaarheid ten goede komt. Anderzijds leidt de limiet ertoe dat minder vaak met een nieuwe alinea wordt begonnen, dat minder witregels worden gebruikt en dat minder wordt geciteerd uit producties. Mijns inziens is dat niet bevorderlijk voor de leesbaarheid.
- Wat betreft de structuur. In diverse zaken heb ik er (vanwege de limiet) voor gekozen om een geheel andere structuur in de memorie van grieven aan te houden. Namelijk niet meer "Grief. Toelichting", maar een lopend verhaal waarin de grieven worden genummerd + een opsomming van de grieven aan het einde van de memorie van grieven.
- Mijn kantoorgenoten zijn enthousiast over deze inrichting, maar mij is niet bekend of het hof dit ook een positieve ontwikkeling vindt. In één zaak leek het het hof te bevallen, in een andere zaak leek het hof hier minder goed mee uit de voeten te kunnen.

4.7. Is de regeling in het procesreglement voldoende duidelijk en handzaam?

Op deze vraag ontvingen wij 83 reacties. 67 respondenten vinden dat de regeling in het procesreglement voldoende duidelijk en handzaam is. 7 respondenten vinden dit niet. 9 respondenten hebben geen ervaring met de regeling of hebben een andere opmerking gemaakt.

Hieronder vindt u een samenvatting van de reacties.

Negatief

- Met name op het gebied waarvoor en wanneer uitbreiding verzocht mag/kan worden, kan het procesreglement verduidelijkt worden.
- Er staat niet dat je moet aangeven uit hoeveel pagina's de memorie zal bestaan. Vermeld je dat niet, dan wordt het verzoek niet in behandeling genomen.
- Het zou wel handig zijn als richtinggevende beslissingen van rolraadsheren over doorbreking van de limiet, kort samengevat ('telegramstijl') aan de webpagina worden toegevoegd.
- Nee. Zo bestond er bijvoorbeeld onduidelijkheid over de toepasselijkheid ervan op dagvaardingsprocedures (niet zijnde hogerberoepprocedures) bij de hoven, zoals een vernietigingsprocedure n.a.v. een arbitraal vonnis. Artikel 2.11 van het procesreglement luidt: "De memorie van grieven en de memorie van antwoord beslaan ieder niet meer dan 25 bladzijden." De vernietigingsprocedure bij het hof kent echter een dagvaarding met opvolgende conclusies (geen memories). De griffie vond het overigens een "onzinnige vraag"

of artikel 2.11 ook in dat geval van toepassing moest worden geacht, “want iedereen kon wel begrijpen dat dit voor alle stukken de bedoeling was”

- Veel verwarring (ook bij collega's) en gerechtshoven die er anders mee omgaan. Bijvoorbeeld in een procedure bij de Ondernemingskamer ging ik in eerste instantie uit van de limiet in het procesreglement. Kort daarna bleek ergens separaat op de website van de Ondernemingskamer te staan dat de Ondernemingskamer deze limiet niet in acht neemt.

Anders

- Wel duidelijk, niet handzaam.

4.8. Heeft u behoefte aan professionele ontmoetingen, cursussen, lezingen over procederen in hoger beroep waarbij uitwisseling met raadsheren plaatsvindt?

Op deze vraag ontvingen wij 82 reacties. 67 respondenten hebben behoefte aan zulke professionele ontmoetingen, 23 respondenten niet. 2 respondenten gaven een ander antwoord.

Hieronder vindt u een samenvatting van de reacties.

- Absoluut, en overigens niet alleen in hoger beroep. Ik weet niet of het aan de tijdgeest of aan het arrondissement/hofressort ligt (ik ben ooit begonnen in Den Bosch/Breda), maar verbaas me steeds meer over bijna de vijandigheid waarmee rechtspraak en advocatuur tegenover elkaar staan in plaats van toenadering te zoeken tot elkaar. De rechtspraak is voor ons bijna ontoegankelijk. Als ik een vraag of een opmerking heb over een procesreglement dan moet ik bij toeval iemand uit de redactieraad kennen, maar meestal geef ik de moed al snel op. Ik denk met weemoed terug aan de periode dat het landelijke rolreglement voor het eerst werd ingevoerd (ja zo oud ben ik al...). Er was toen een soort van Q&A omgeving op rechtspraak.nl, waarin vragen en antwoorden werden verzameld en waar je je vragen/opmerkingen ook eenvoudig kon stellen/maken. Ik zit vrij dicht bovenop de 'roladministratie' van mijn kantoor en krijg regelmatig vragen/opmerkingen van collega's over opmerkelijke/onbegrijpelijke/onwenselijke rolbeslissingen. Een klacht indienen is niet altijd wenselijk; hoger beroep niet altijd mogelijk; maar een meer informeel gremium waarin dit soort zaken aan de orde zouden kunnen worden gesteld, zou de samenwerking zo veel beter kunnen maken. Sowieso verbaast het gebrek aan communicatie mij. Zo hoorde ik recentelijk dat Veilig Mailen toch weer gaat worden afgeschaft en wordt vervangen door een (ongetwijfeld kostbaar) webportaal dat akelig veel op het KEI-portaal lijkt met alle tekortkomingen die daarbij destijds al werden gesignaleerd. Dit terwijl de advocatuur uitermate tevreden is over Veilig Mailen en de meeste kantoren inmiddels ook geïnvesteerd zullen hebben in een systeem van een van de aanbieders. Waarom wordt niet even “een rondje langs de velden gemaakt” voordat dergelijke beslissingen worden genomen. Kortom: ja! Hoe meer uitwisseling, hoe beter!
- Er is ook behoefte aan algemene richtlijnen.
- Het valt mij ook met enige regelmaat op dat er bij aanvang van een zitting in hoger beroep op ongepaste of onprettige wijze druk wordt gelegd op het verkennen en bereiken van een schikking. Ook dat zou een onderwerp zijn om te bespreken.

4.9. Heeft u opmerkingen over de afhandeling van de verzoeken om af te wijken van de paginalimiet?

Hieronder vindt u een samenvatting van de reacties.

- Met de huidige regeling wordt een ongelijk speelveld niet voorkomen. Het kan zijn dat appellants zich noodgedwongen netjes aan de limiet houden en geïntimeerde vervolgens zonder meer ineens toestemming krijgt om bv. 75 pagina's in te dienen. Dat zou niet moeten mogen.

Verder miskent de regeling het gebruikelijke schrijfproces. Je kunt niet al vooraf inschatten hoeveel pagina's je nodig hebt. Even uitgaande van de termijn van 6 weken, is de praktijk meestal dat – idealiter – een week of 2 voor de roldatum een concept aan cliënt wordt toegestuurd, waarna de cliënt een week heeft om commentaar te leveren en het stuk in de laatste week definitief wordt gemaakt. Je weet dus vaak pas twee weken (maar vaker nog pas één week) voor de roldatum hoeveel pagina's je nodig hebt. Als je op dat moment pas een verzoek indient, riskeer je dat je te weinig tijd hebt om het stuk in te korten. Maar als je eerder al een verzoek indient, riskeer je dat je te laag gaat zitten.

Kortom: er is te weinig oog voor de praktijk aan de kant van de advocatuur.

- Ik heb meegemaakt dat ik een memorie van grieven heb ingediend die binnen de limiet bleef, en waarin de wederpartij vervolgens vroeg om met haar memorie van antwoord de limiet te mogen overschrijden. Zonder enig overleg met mij besliste het hof (Arnhem-Leeuwarden) vervolgens dat de memorie van antwoord een omvang van maximaal 40 pagina's mag hebben, waarbij niet (kenbaar) rekening werd gehouden met het feit dat ik er in mijn memorie van grieven wel in was geslaagd om binnen de limiet te blijven. Dat vind ik een rare, eigenlijk onaanvaardbare, gang van zaken, in het licht van het art. 6 EVRM-beginsel van wapengelijkheid.
- De laatste ervaring is dat er een aantal dagen overheen ging totdat er op het verzoek werd beslist, waarbij zelfs we over de roldag heen zijn gegaan, waardoor we uitstel dienden te vragen voor het nemen van de memorie omdat er nog geen antwoord was. De intentie was om op die bewuste roldag de memorie te nemen. Dat ging daardoor niet meer. Maar dit is de enige 'bijzondere' ervaring.
- Ik heb ervaren dat een redelijk bizarre motivering voor verlenging werd gehonoreerd. De motivering was dat de advocaat wederpartij graag alle bestreden delen van het vonnis wilde citeren (in totaal circa 7 pagina's tekst die ook in het vonnis staat) en dit niet binnen 25 pagina's paste.
- Bij het hof Den Bosch loopt het uitstekend: een snelle beslissing. De laatste ervaring bij het hof Arnhem-Leeuwarden was minder positief qua proces: hoewel het verzoek tijdig was gedaan (een week van tevoren) kwam er pas de maandag voor de roldatum een beslissing (gelukkig positief). We hebben twee keer gebeld, maar kregen te horen dat het verzoek 'te laat' was gedaan en niets kon worden toegezegd qua timing.
- Ik vind dat het te gemakkelijk wordt verleend. De gevallen waarin toestemming wordt gegeven, zie je dat advocaten onnodig veel feiten gaan stellen of in herhaling vallen. Het heeft blijk van te weinig kennis bij advocaten over de devolutieve werking en het grievenstelsel.
- Ik begreep van een kantoorgenoot dat zijn verzoek met de nodige irritatie werd ontvangen, terwijl dat binnen de termijn was. Kennelijk sluiten de percepties van advocaten en (medewerkers van) het Hof op dit punt niet goed op elkaar aan. Een verzoek dat binnen de

termijn is ingediend, is naar mijn mening tijdig. Indien het Hof meent dat het verzoek eerder moet worden ingediend, dan zou dat duidelijker gecommuniceerd moeten worden.

- Vanuit de balie heb ik begrepen dat niet altijd duidelijk is waarom een verzoek wordt afgewezen of slechts deels wordt toegewezen door bijvoorbeeld alleen 10 pagina's extra toe te staan.
- Dit wordt niet consequent toegepast. Hof Den Haag stond op verzoek 160 pagina's toe voor memorie van grieven, ondanks bezwaar van de andere partij. Ook wordt deze limiet weer niet gehanteerd voor verzoekschriften wat verwarrend werkt.
- Opvalt dat het een soort 'handje klap' wordt. Wij vragen meer pagina's dan wij nodig denken te hebben, wetende dat de griffie er waarschijnlijk minder zal toekennen. Oftewel: 25 pagina's is de norm, wij denken 30 pagina's nodig te hebben, wij vragen 35 pagina's en het hof kende vervolgens 30 pagina's toe.
- Het is voor mij als appellerende partij mogelijk gebleken om in de zaken die zich hebben voorgedaan om binnen de limiet te blijven, echter mij blijkt dan dat de verwerende partij dat soms niet doet en daarop niet wordt gecorrigeerd. Dat creëert dan wel een ongelijk speelveld.
- Ik zag in een situatie waarin de wederpartij een kleiner lettertype koos en smallere marges hanteerde om binnen 25 pagina's te blijven, terwijl het feitelijk ging om 35 pagina's aanleiding het Hof daarop te wijzen. Dit verzoek werd afgewezen.
- In mijn omgeving bespeur ik wel geluiden dat hoven bekribbelen op verzoeken om uitbreiding van de limiet, ook in spraakmakende zaken waarin veel geschilpunten zitten en in zaken waar de wederpartij alle ruimte heeft genomen in zijn memorie van grieven. Het hof vindt dan kennelijk – zonder de zaak gelezen en volledig doorgrond te hebben, laat staan dat het hof zicht heeft op wat zich allemaal nog buiten het procesdossier bevindt – dat het kan inschatten hoeveel er nodig is. Dat kan leiden tot strategische verzoeken, waarbij er om meer pagina's wordt gevraagd dan een partij wil krijgen. Dat lijkt me geen goede zaak
- De regel dat een inschatting moet worden gegeven van het aantal pagina's dat nodig is, is logisch, maar leidt er in mijn ogen toe dat relatief laat wordt verzocht om verlenging. Pas in een vergevorderd stadium van het schrijven van een memorie is immers pas met redelijke zekerheid te zeggen welk aantal pagina's afdoende is. Dit is voor hof en wederpartij minder wenselijk.
Mijn ervaring is dat redelijk spoedig (2-3 dagen) op verzoeken om verlenging wordt beslist. Minder positief ben ik over de indruk dat het hof regelmatig een midden lijkt te kiezen tussen het aantal pagina's dat appellante nodig denkt te hebben en het aantal pagina's dat geïntimeerde afdoende vindt. Naar mijn oordeel is de limitering (in potentie) een (te) forse inperking van de rechten van appellante die raakt aan diverse kernbeginselen van ons rechtsstelsel, zodat het hof in mijn ogen de inschatting van appellante tot uitgangspunt zou moeten nemen.

4.10. Heeft u verder nog opmerkingen?

Hieronder vindt u een samenvatting van de reacties.

Positief

- De huidige limiet van 25 pagina's is prima, mits de ruimte blijft bestaan in voorkomende gevallen gemotiveerd te verzoeken die te overschrijden en dergelijke verzoeken – zeker in aanvang van invoering van een verdere limitering – met enige welwillendheid worden beoordeeld.
- In zijn algemeenheid ben ik voorstander van limitering van processtukken omdat het ook mijn ervaring is dat bepaalde partijen (hun advocaten) onvoldoende kritisch zijn ten aanzien van de omvang van processtukken. Daar staat tegenover dat de hoven zich er wel bewust van moeten zijn dat onze cliënten vaak sterk aandringen op het overleggen van zeer veel informatie. Vaak wordt discussie tussen mij en mijn cliënten gevoerd over de vraag wat relevant is voor de beoordeling van de zaak en wat niet relevant is voor de beoordeling van de zaak. Zoals u begrijpt hebben de meeste cliënten de neiging om zo volledig mogelijk te zijn en is het soms moeilijk hen ervan te overtuigen dat een beperking van de omvang van stukken in hun voordeel kan uitpakken. Advocaten willen ieder risico uitsluiten dat zij in dit kader aansprakelijk worden gesteld door hun cliënten.
- Wat mij betreft dienen de stukken beknopt te zijn om bij de kern te blijven. Dat kan zelfs bij ingewikkelde zaken.
- Ook voor mij als advocaat geldt dat de omvang van processtukken die ik ontvang soms vrijwel onwerkbaar is. De limiet helpt (vooral) ook onszelf.

Negatief

- Ik pleit ervoor de regeling zo snel mogelijk weer af te schaffen of in ieder geval niet al te strikt te handhaven. Juist aangezien het hof de laatste feitelijke instantie is, en gelet op de twee-conclusie-regel, dient er geen beperking te zijn in de omvang van een processtuk. Als alternatief zou kunnen worden overwogen om het hof de bevoegdheid te geven om in voorkomende gevallen een slecht geredigeerd en/of onnodig omvangrijk processtuk terug te sturen met instructies hoe het moet worden aangepast om er een fatsoenlijk leesbaar stuk van te maken.
- Ik hoop dat de rechtspraak tot het inzicht komt dat de regeling een heel slecht idee was en moet worden afgeschaft. Ik begrijp en onderken oprecht dat er heel wat slechte stukkenschrijvers rondlopen, maar dat probleem los je niet op deze manier op. Met deze regeling wordt slechts de rechtzoekende benadeeld en de toegang tot het recht beperkt. Dat kan en mag niet de bedoeling zijn. En dan op een meer persoonlijk niveau: de regeling is ingegeven door de werkdruk bij de rechtspraak. Er wordt echter aan voorbij gegaan dat deze werkdruk nu bij de advocatuur wordt neergelegd (bovenop onze ook al niet geringe werkdruk). Het kost ons zoals gezegd echt extra tijd. Dat betekent niet alleen dat procederen kostbaarder wordt voor de rechtzoekenden, maar ook dat wij onze tijd ergens vandaan moeten zien te toveren. Meer onderlinge samenwerking zou erg prettig zijn.
- Dit levert geen enkele bijdrage aan versnelling van de procedure.
- Ik heb proceservaring in het buitenland en kom dit soort regeltjes nergens tegen. Ik begrijp dat er behoefte is aan efficiency, maar misschien dan toch beter om AI-ondersteuning verder te implementeren en te richten op preventie van uitval van personeel. Instroom van handelszaken neemt volgens mij al jaren niet echt toe. Ik heb het Nederlandse systeem altijd plezierig gevonden. Je kon je punt maken. Daar wordt steeds lastiger. In voorkomende gevallen schroom ik niet om uit te wijken naar anders rechtstelsels of arbitrage of NCC.

Verder vraag ik mij af de kennelijk gewenste efficiency ook niet kan worden bereikt door 2 gerechtshoven voor heel Nederland te hebben.

Leesbaarheid en/of kwaliteit

- Wij vinden het lezen van de stukken door de lettergrootte in combinatie met de regelafstand niet erg vriendelijk. Een regelafstand van 1,5 bij langere stukken leest makkelijker 'weg'. Een verplichte regelafstand van 1,5 met iets meer pagina's zou wat ons betreft ook een optie kunnen zijn.
- Door de limitering te koppelen aan het aantal pagina's (met voorschriften voor de lay-out), krijg je soms pagina's vol tekst in de 'minimale' lay-out met weinig witregels (een pagina wordt 'volgepropt' met tekst). Dat komt de leesbaarheid niet ten goede. Wellicht is het een idee om toe te staan dat dezelfde tekst (die volgens de huidige regels binnen 25 pagina's past) ook in 'ruimere' lay-out op meerdere pagina's mag worden afgedrukt. Bij digitale indiening zou de limitering ook kunnen worden gekoppeld aan het aantal woorden.
- Ik ben er van overtuigd dat het aldus meer tijd kost de memorie te doorgronden. Kwaliteit moet prevaleren boven kwantiteit. De huidige wijze van procederen vereist dat alles zoveel mogelijk meteen en in één keer op tafel wordt gelegd. Daarvoor moet je dan wel de gelegenheid krijgen:
 - re- en dupliek zijn meestal niet mogelijk;
 - pleidooi is meestal evenmin mogelijk;
 - rechters hebben er in toenemende mate een handje van zaken af te doen met de bekende toverformules in de zin van "Als niet, althans onvoldoende gesteld / betwist".
- Een beter alternatief is wellicht om de limiet te baseren op het aantal woorden. Dit voorkomt kunstgrepen met de opmaak die de inhoudelijke omvang van het processtuk niet beperken, maar de leesbaarheid wel aantasten. Ook wordt daarmee voorkomen dat een processtuk met afbeeldingen daarin opgenomen snel leidt tot overschrijding van de paginalimiet. Dit kan nu worden vermeden door de afbeeldingen als productie bij te voegen, maar komt de leesbaarheid soms niet ten goede.
- Als het gaat om de leesbaarheid, dan kunnen de hoven beter de advocaten vragen om bij hun memorie aan te vangen met een samenvatting van de aan te voeren feitelijke en juridische punten.

Anders

- Wat heeft een limitering in pagina's voor nut als vervolgens eindeloos akten worden toegestaan?
- Bijvoorbeeld cursussen door mr. Venhuizen zijn kwalitatief hoogwaardig.
- Beter zou zijn een vliegreis voor advocaten in te voeren en meer cursussen aan te bieden voor schrijfvaardigheid en processtrategie
- Mogelijk kan er een nadere differentiatie worden aangebracht in type zaken (aard/omvang belang) en het daarvoor passende maximum aantal pagina's (25 / 40 / 60). Uiteraard met steeds de mogelijkheid een afwijking daarvan te verzoeken.
- Ik constateer zelf dat de limitering binnen de advocatuur meer een theoretisch probleem is dan een praktisch probleem is. Verder lijkt het probleem veelal te ontstaan door tijdnoed bij

de advocaat. Het gunnen van een langere termijn na weigering van het processtuk kan de leesbaarheid wellicht bevorderen. De termijn is nu 2 weken, terwijl de agenda vol propvol zit met afspraken en andere deadlines. Wellicht dat een termijn van 4 of 6 weken na weigering meer passend is voor de praktijk.

- Ik zou graag nog willen toevoegen dat ik als advocaat consciëntieus probeer te filteren wat mijn cliënten met mijn hulp voorleggen aan de rechter. Ik doe dat partijdig, in het belang van mijn cliënten, met inachtneming van de vereisten van een goede en efficiënte rechtsbedeling. In dit kader filter ik niet alleen wat er wel en niet moet worden opgeschreven in een memorie in hoger beroep; ik heb ook al een filterende invloed op welke zaken er wel en niet in hoger beroep gaan.

In mijn ervaring komen complexere zaken - met meerdere discussiepunten - vaker in aanmerking voor hoger beroep dan eenvoudige zaken waarin partijen het eigenlijk maar over één ding oneens zijn. In mijn ervaring worden eenvoudige zaken over het algemeen prima afgehandeld in eerste aanleg; zelfs als de uitkomst niet positief is voor een procespartij, zijn vonnissen over het algemeen goed genoeg onderbouwd om toch op draagvlak te kunnen rekenen. Zelfs als er bij een eenvoudige zaak wel een handvat is om kansrijk in hoger beroep te gaan, is het vaak economisch niet rationeel om dat daadwerkelijk te doen. In al die gevallen ben ik het gerechtshof ter wille met de kortst denkbare memorie, namelijk: een negatief procesadvies.

In de zeldzame gevallen waarin ik het wél juridisch en economisch gerechtvaardigd vind om mijn client te adviseren in hoger beroep te gaan, vind ik dat mijn cliënt ook alles naar voren moet kunnen brengen wat voor de beslissing van zijn zaak van belang kan zijn. Dat omvat ook: de ruimte om standpunten rustig toe te lichten en niet gedwongen te worden tot beargumentering in telegramstijl.

Nu de invoering van de paginalimiet enkele jaren eerder al vooraf is gegaan door de inperking van de mogelijkheid tot het vragen van uitstel voor memories, is het niet altijd haalbaar om eerst te proberen een memorie te schrijven die binnen de paginalimiet blijft, om pas toestemming voor een langere memorie te vragen als dat niet goed blijkt te lukken. Het zal echter ook niet de bedoeling zijn dat ik bij iedere zaak waarin partijen discussie hebben over meerdere onderwerpen, voor de zekerheid maar meteen een verzoek tot afwijking van de limiet indien. Ook dit praktische punt is voor mij een reden om te pleiten voor afschaffing van de paginalimiet en in plaats daarvan in te zetten op kwaliteitsverbetering aan de kant van de advocaten.

Ik zou nog liever zien dat de bevoegdheid om in hoger beroep te procederen wordt beperkt tot advocaten die daar speciaal voor doorgeleerd hebben, dan dat alle advocaten worden toegelaten tot het procederen bij de gerechtshoven, maar bij de ingang worden gekneveld.

Hoofdstuk 5. Reactie rolraadsheren op enquête over de paginalimiet voor processtukken

5.1. Wat zijn uw ervaringen met de in het procesreglement opgenomen paginalimiet voor processtukken?

Hieronder vindt u een samenvatting van de reacties.

- Onze ervaring is zonder meer positief. De vrees dat de regeling tot veel verzoeken zou leiden, dat de behandeling veel tijd zou kosten en dat er veel discussie over zou ontstaan, is niet bewaarheid. Gemiddeld genomen hebben wij een of enkele verzoeken per rol te behandelen. De behandeling vergt niet veel tijd. We krijgen de verzoeken met het dossier erbij voorgelegd. Het dossier bestaat in dit stadium alleen uit de inleidende dagvaarding, het vonnis/de vonnissen en de appeldagvaarding (en de memorie van grieven, als het verzoek de memorie van antwoord betreft). We beoordelen de verzoeken aan de hand van de inhoud van het verzoek, de eventuele reactie van de wederpartij en een indruk van het dossier. In het gros van de gevallen is snel duidelijk of het verzoek toewijsbaar is of niet. Waar nodig overleggen we even met de collega-rolraadsheer. We kijken kritisch of aan de eisen van de regeling is voldaan (bv. of bij een verzoek het gewenste aantal blz. is vermeld, als geen verzoek is gedaan of het processtuk binnen de toegestane grenzen blijft), maar zijn ruimhartig waar het om de inhoudelijke beoordeling van verzoeken gaat. Reële verzoeken worden gehonoreerd, ook als de toelichting beperkt is maar het belang duidelijk is mede gelet op de aard/inhoud van de zaak. Af en toe staan we een verzoek om een processtuk van grotere omvang dan de in de regeling vermelde maxima te mogen indienen toe, maar geven we toestemming voor een beperktere memorie dan is gevraagd, als het belang duidelijk is maar de gevraagde memorie buitensporig lijkt.

De beslissing wordt in de meeste gevallen zonder verdere vragen of discussie geaccepteerd; als de beslissing is genomen en doorgegeven, verstomt meestal het debat. Een enkele keer wordt alsnog een verzoek gedaan als een processtuk is geweigerd omdat het een grotere omvang heeft dan volgens de regeling is toegestaan en niet om toestemming is gevraagd, of wordt met een nadere toelichting om heroverweging van een beslissing gevraagd. In die gevallen bezien we het verzoek op basis van de gegeven toelichting opnieuw. In het begin waren er wat kinderziektes (zoals dat bij verzoeken niet altijd werd opgegeven hoeveel blz. werden gewenst), maar deze behoren inmiddels tot het verleden. Naar onze indruk is de advocatuur inmiddels gewend geraakt aan de regeling en kan zij er goed mee om gaan, en geldt dat ook voor onze organisatie (roladministratie en rolraadsheren). Het positieve effect is dat in de grote meerderheid van de zaken nu processtukken worden ingediend die (zonder verdere verzoeken) binnen de maxima van de regeling blijven. In de zaken waarin wel een verzoek om toestemming voor een processtuk van grotere Memorie van Antwoord wordt gedaan, wordt maatwerk geleverd wat ook lijkt te voldoen. Het komt incidenteel voor dat er (door advocaten) uitgebreid over verzoeken om toestemming wordt gecorrespondeerd (met uitvoerige verzoeken en bezwaren en ook weer reacties daarop), maar dat zijn de uitzonderingen op het algemene beeld.

- Volgens mij werkt de regeling goed. Het aantal extreem lange processtukken is duidelijk afgenomen. Wel valt op dat er relatief veel processtukken van exact 25 pagina's worden ingediend, ook in kleinere zaken. Er zijn nog steeds advocaten die er niet van op de hoogte zijn (wel steeds minder). Zo gemiddeld eens per maand moet nog een inkortingsverzoek worden gedaan. Lid 3 van bijlage 6 (de akte met verzoek om alsnog de

memorie te mogen aanvullen) is een dode letter gebleken. Ik heb nog nooit een dergelijk verzoek gekregen.

- Het is mij alleszins meegevallen hoeveel verzoeken er per week moeten worden behandeld (enkele stuks) en hoeveel tijd en moeite dat kost (weinig).
- De regeling functioneert goed. Er worden geen problemen in de contacten met de advocatuur ervaren.

5.2. Wat is het effect van de paginalimiet op de leesbaarheid en de structuur van de processtukken?

Hieronder vindt u een samenvatting van de reacties.

- De leesbaarheid en structuur zijn verbeterd. Dat is niet in alle memories zo. Wat opvalt zijn de toegenomen verwijzingen naar processtukken in 1^e aanleg en naar producties.
- In een enkel geval wordt heel veel terugverwezen naar de concrete passages in de processtukken in eerste aanleg waarbij veel gebladerd moet worden, maar over het algemeen zijn de processtukken zeker niet slechter leesbaar. Veel lange herhalingen en uitweidingen worden voorkomen.
- Naar onze indruk heeft de beperking in het algemeen een positief effect: processtukken zijn korter en bondiger, er komen minder herhalingen en uitvoerige citaten in voor, vanwege de beperkte ruimte wordt kritischer naar de opbouw en structuur gekeken. Vaak wordt gewerkt met gerichte verwijzingen (in de tekst of in voetnoten) naar informatie en standpunten in eerdere processtukken en/of producties. Dit alles komt de leesbaarheid van de processtukken zeker ten goede. Een enkele keer zien we dat tekst wordt gecomprimeerd om binnen de limiet te blijven (bv. met gebruik van de kleinste mogelijke letters, minimale marges, lange alinea's, veel tekst in voetnoten), wat in die gevallen wel ten koste gaat van de leesbaarheid. Maar ook dit zijn echt de uitzonderingen.

5.3. Is de regeling voldoende duidelijk en handzaam?

Hieronder vindt u een samenvatting van de reacties.

- Ja, maar met de volgende kanttekening: gebleken is dat de hoven geen eenduidige werkwijze hanteerden ten aanzien ingediende processtukken die te lang zijn.
- Er is mee te werken. Verzoeken tot meer pagina's komen gelukkig meestal niet op de laatste dag binnen. De procedure dat de wederpartij zich over een verzoek om meer pagina's mag uitlaten is wat omslachtig. Er moet nog 2 dagen worden afgewacht of er een reactie binnenkomt. Als die reactie binnenkomt is dat meestal in afwijzende zin, maar die reactie voegt vrijwel nooit iets wezenlijks toe, in ieder geval niet bij een verzoek om meer pagina's te mogen benutten bij de memorie van grieven. Verzoeken voor een langere memorie van antwoord, zonder dat sprake was van een verzoek voor een langere memorie van grieven komen sporadisch voor. Dan is de afwijzende reactie van appellant – die wel heeft gepoogd om binnen de 25 pagina's te blijven, wel invoelbaar.

- In het algemeen is de regeling wat ons betreft goed hanteerbaar. De regels in art. 2.13 en 9.1.5 Landelijk Procesreglement voor civiele dagvaardingszaken (en in art. 1.1.1.5 van het procesreglement verzoekschriftprocedures handels- en insolventiezaken) zijn duidelijk en de bijlage met aanwijzingen voor de toepassing ervan geven het nodige houvast. Het zou wat ons betreft wel de voorkeur hebben dat alle regels/instructies in de artikelen in het procesreglement zelf komen te staan (bv. de regels over de termijnen en dat het verzoek moet zijn gemotiveerd en het gewenste aantal blz. moet bevatten, die nu in bijlage VI onder 1 staan). De bijlage kan dan worden beperkt tot inhoudelijke aanwijzingen.
Verder bevat de regeling in bijlage VI onder 3 (over de mogelijkheid om een aanvullende akte te vragen) een moeizame oplossing. Wij hebben ook nog niet meegemaakt dat er in de praktijk gebruik van is gemaakt en vragen ons af of er behoefte aan bestaat. De praktijk is dat, als een processtuk wordt geweigerd omdat het de toegestane omvang overschrijdt zonder dat daarvoor toestemming is gegeven, de betreffende partij gelegenheid krijgt om binnen twee weken een nieuwe memorie te nemen. Het komt voor dat dan alsnog om toestemming wordt gevraagd en dat verzoek wordt dan beoordeeld zoals ook bij een voorafgaand verzoek zou zijn gebeurd. Zoals hiervoor is vermeld, komt het ook voor dat bij (gehele of gedeeltelijke) afwijzing van een verzoek om heroverweging wordt gevraagd voordat het processtuk wordt ingediend, waarna ook een nieuwe beoordeling volgt. Wij hebben de indruk dat die mogelijkheden toereikend zijn.
- Op zichzelf wel, zij het dat bij ons op de rol niet ambtshalve de lengte van de processtukken wordt gecontroleerd. Dat is totaal fout en moet veranderen. Het heeft met tijdgebrek te maken.

5.4. Wat zijn gronden om een verzoek af te wijzen?

Hieronder vindt u een samenvatting van de reacties.

- Een geheel niet onderbouwd verzoek wijs ik af. Als er enige onderbouwing bij zit (en dat is vrijwel altijd het geval) wijs ik het verzoek meestal in ieder geval deels toe, behalve wanneer het om een heel eenvoudig geschil gaat, met in eerste aanleg ook beperkte stukken, waarbij absoluut niet duidelijk is waarom 25 pagina's niet voldoende zou zijn. Waar ik wel kritischer naar kijk is de mate van overschrijding van het aantal pagina's dat wordt gevraagd. Indien in het verzoek niets staat over het aantal extra pagina's dat wordt verzocht (wat volgens het procesreglement wel moet) dan sta ik meestal 10 pagina's extra toe. Bij een gemotiveerd verzoek voor meer dan 20 pagina's overschrijding beperk ik de overschrijding meestal tot maximaal 20 pagina's, behalve wanneer er hele duidelijke redenen zijn voor een nog grotere omvang. Een motivering waarom 20 pagina's wel mag en 30 pagina's niet, kan ik niet geven. Dat blijft dus wat in de algemene termen. Problemen heeft dit nog nooit geven. De ervaring is overigens dat als een advocaat 20 pagina's extra vraagt en krijgt, die 20 pagina's over het algemeen niet worden benut. Vaak blijft de memorie dan alsnog ruim onder de 50 pagina's. Verzoeken om extreme overschrijdingen (veel meer dan 60 pagina's) komen overigens niet vaak voor. Indien overschrijding van de limiet voor de memorie van grieven is toegestaan, krijgt de wederpartij voor de memorie van antwoord desgevraagd toestemming voor een zelfde mate van overschrijding. Als geen verzoek voor overschrijding van de Memorie van Grieven is gedaan en er wel een verzoek tot een langere Memorie van Antwoord komt, ben ik wat kritischer indien ook aangekondigd wordt incidenteel te gaan appelleren.

Immers dan heeft de memorie van antwoord / memorie van grieven in incidenteel appel al 45 pagina's in totaal. Wel geef ik dan vaak aan dat 45 pagina's in totaal ter beschikking staan en dat niet naar de onderverdeling memorie van antwoord / memorie van grieven inclusief appel zal worden gekeken.

- Met name dat het verzoek niet of onvoldoende is gemotiveerd. Bijvoorbeeld dat een toelichting ontbreekt, dat alleen wordt verwezen naar de Memorie van Antwoord van de stukken in eerste aanleg zonder dat wordt uitgelegd waarom ook in hoger beroep stukken van grotere Memorie van Antwoord nodig zijn of dat met algemeenheden wordt volstaan terwijl het belang uit het dossier niet direct duidelijk wordt.

5.5. Merkt u dat afwijkingen van de paginalimiet altijd worden voorgelegd? Zo nee, hoe gaat u daar dan mee om?

Hieronder vindt u een samenvatting van de reacties.

- Bij ons op de rol wordt niet ambtshalve de lengte van de processtukken gecontroleerd. Als het toch wordt bemerkt, wordt het stuk alsnog geweigerd en gelegenheid gegeven een nieuw stuk in te dienen dat korter is.
- Als bij de selectie na de laatste memorie blijkt dat de paginalimiet door niet de griffie is gehandhaafd spreek ik de griffie erop aan. Partijen niet meer, want de stukken zijn al geaccepteerd. Er wordt niet actief gehandhaafd op lettergrootte en marge, behalve wanneer het heel erg opvalt. Een enkele keer klaagt een wederpartij over een verkeerd lettertype, maar dat voelt als muggenzifterij. In die sporadische gevallen die zijn voorgelegd ging het over een overschrijding van een of twee pagina's die was behaald met het iets kleinere lettertype
- Ja. De afspraak is dat de roladministratie hierop controleert en processtukken voorlegt die de toegestane omvang (lijken te) overschrijden. Ook verzoeken om toestemming voor het indienen van een processtuk van grotere omvang en bezwaren worden standaard aan de rolraadsheer voorgelegd. Een zittingscombinatie heeft wel een keer geconstateerd dat een memorie van antwoord/tevens grieven in incidenteel appel was geaccepteerd waarvan het memorie van antwoord-deel de toegestane omvang van 25 bladzijden duidelijk overschreed zonder dat daarvoor toestemming was verleend. Er was geen bezwaar tegen gemaakt en inmiddels was de memorie van antwoord in incidenteel appel ook al genomen en de mondelinge behandeling bepaald. In die omstandigheden is besloten het erbij te laten en de memorie dus niet alsnog te weigeren.
- Afwijkingen worden niet altijd voorgelegd. Voor zover de administratie die gevallen eruit haalt, wordt het stuk geweigerd en wordt een termijn van 2 weken conform Landelijk Procesreglement geboden voor herstel.
- Soms is er een memorie met meer dan 25 bladzijden zonder verzoek om meer pagina's. Die wordt dan geweigerd.

5.6. Heeft u opmerkingen over de afhandeling van de verzoeken om af te wijken van de paginalimiet voor processtukken?

Hieronder vindt u een samenvatting van de reacties.

- Als eenmaal is beslist dat de memorie van grieven langer mag worden dan 25 pagina's is de beslissing over de memorie van antwoord meestal een no brainer. Uitzonderlijke situaties daargelaten (bijvoorbeeld de memorie van grieven richt zich tegen meerdere gedaagden, terwijl ieder der gedaagden een eigen memorie van antwoord indient), zouden die verzoeken dus eigenlijk niet meer hoeven te worden voorgelegd.
- Afwijzing van een verzoek om af te wijken leidt (doorgaans) niet tot een hernieuwd verzoek of een verzoek om terug te komen op eerdere beslissing.
- De afhandeling van de verzoeken levert geen problemen op: het verzoek en eventueel bezwaar wordt in het dossier opgenomen en in het roljournaal genoteerd, de beslissing wordt ook genoteerd in het dossier en verwerkt in het roljournaal en aan partijen doorgegeven. Partijen zijn daardoor op de hoogte en voor ons en de behandelende combinatie is altijd na te gaan wat de gang van zaken is geweest.

5.7. Heeft u verder nog opmerkingen of toevoegingen?

Hieronder vindt u een samenvatting van de reacties.

- De indruk bestaat dat sommige advocaten flink overvragen in de hoop na de hantering van bovenomschreven kaasschaaf op een redelijk maximum uit te komen.
- De limitering werkt uitstekend, men is er erg blij mee. Kwaliteit, structuur en leesbaarheid van processtukken zijn verbeterd, er wordt korter en transparanter geschreven.
- Iemand oppert dat mogelijk sprake is van aanzuigende werking: we zien veel processtukken van 25 pagina's, maar óók van 15 a 20 pagina's. Wel wordt vaak verwezen naar de procedure in eerste aanleg. Meestal is dat met een gerichte verwijzing en dus prima.
- Langere memories die niet door de rolraadsheer zijn beoordeeld zijn niet aangetroffen, een keer is een geweigerde memorie toch in het dossier beland. Soms wordt gewerkt met verwijzingen in voetnoten (in een klein lettertype). Als dat met mate gebeurt – een enkele keer is dat niet het geval - gaat het niet ten koste van de leesbaarheid.

Hoofdstuk 6. Ontvangen vragen/opmerkingen uit de mailbox

De Rechtspraak verwachtte dat de uitvoering van het nieuwe beleid niet op grote problemen zou stuiten, maar begreep de zorgen van de advocaten en wilde daar zo goed mogelijk aan tegemoet komen. Om in de gaten te houden of de nieuwe bepalingen goed werkten, was afgesproken dat de hoven de regeling zouden monitoren. Ook is er een aparte mailbox geopend waar advocaten algemene vragen en opmerkingen over de regeling lengte van processtukken in dagvaardingszaken en in handelsrekestten naartoe kunnen sturen: lbvr.lengteprocesstukkenhoven-handel-familie@rechtspraak.nl. Hieronder leest u vragen/opmerkingen die zijn ontvangen en de gegeven reacties.

6.1. Vraag

Art 1.1.1.5 verzoekprocedure bepaalt onder meer aan het slot dat als het beroepschrift het maximum aantal bladzijden overschrijdt zonder dat daarvoor toestemming is gegeven, de indiening van de grieven wordt geweigerd en de partij binnen twee weken een beroepschrift kan indienen dat het maximum aantal bladzijden niet overschrijdt en dat *bovendien geen nieuwe grieven bevat.* Deze laatste zinsnede ontbreekt voor de dagvaardingsprocedure. Is dat bewust?

En begrijp ik het goed dat uit de terminologie *indiening van de grieven geweigerd* mag worden afgeleid dat de indiening van het beroepschrift zelf niet wordt geweigerd?

Er staat namelijk niet expliciet dat het hoger beroep in dat geval wel geacht wordt tijdig te zijn ingediend. Appel wordt in verzoekschriftprocedures immers vaak op de laatste dag ingesteld.

Antwoord

Ook bij dagvaardingen mag de aanvullende akte niets nieuws bevatten.

In bijlage VI is dat als volgt verwoord:

3. Indien geen verzoek als bedoeld in lid 1 van deze bijlage is gedaan of indien een dergelijk verzoek geheel of gedeeltelijk is afgewezen en de toegestane maximumomvang ontoereikend blijkt te zijn, kan een partij in een bij de memorie te voegen H16-formulier verzoeken om na indiening van de memorie een aanvullende akte te mogen nemen ter nadere toelichting van een specifiek in die memorie reeds opgenomen grief, eiswijziging of verweer. Het verzoek wordt gemotiveerd gedaan en vermeldt het gewenste aantal bladzijden van de te nemen akte. (...)

Het beroepschrift heeft meerdere functies, waaronder het instellen van het hoger beroep. In zoverre wordt het beroepschrift uiteraard niet geweigerd. Indien in dat beroepschrift de tekst met betrekking tot de gronden van het hoger beroep en de toelichting daarop meer dan 25 bladzijden beslaat, wordt dat onderdeel geweigerd.

6.2. Vraag

Ik begrijp dat het art. 2.11 van het procesreglement zegt dat de Memorie van Grieven maximaal uit 25 pagina's mag bestaan. Middels een H16 formulier kan gemotiveerd worden verzocht om een uitzondering. Wanneer moet zo'n verzoek uiterlijk worden ingediend, staat daar een termijn voor?

Antwoord

In artikel 2.11 in het procesreglement dagvaardingszaken Hoven: Landelijk procesreglement voor civiele dagvaardingszaken bij de gerechtshoven (rechtspraak.nl) is een verwijzing naar de bijlage 11.6 opgenomen. Daarin staat de termijn opgenomen.

In lid 1: Een verzoek een memorie van grotere omvang te mogen indienen dan in artikel 2.11 of artikel 9.5.1 is toegestaan, wordt zo spoedig mogelijk gedaan, maar uiterlijk vier dagen voor de

roldatum waarop de memorie moet worden ingediend. Het verzoek wordt gemotiveerd gedaan en vermeldt het gewenste aantal bladzijden. De wederpartij kan binnen twee dagen reageren.

6.3. Vraag

Is het juist dat de regeling maximumomvang processtukken (lengte processtukken) niet geldt voor verzoekschriftprocedures hoger beroep in familiezaken (gezag, omgang, alimentatie etc.)?

Antwoord

De regeling maximumomvang processtukken (lengte processtukken) ziet op civiele dagvaardingszaken (handel en familie) en verzoekschriftprocedures in handels- en insolventiezaken bij de gerechtshoven en niet op familieverzoekschriftprocedures bij de gerechtshoven.

6.4. Vraag

Kunt u mij aangeven of het inderdaad zo is dat de memorie van antwoord niet meer dan 25 bladzijden mag beslaan en vanaf welke datum dat geldt?

Antwoord

Met ingang van 1 april 2021 bevatten de landelijke procesreglementen voor civiele dagvaardingszaken en voor verzoekschriftprocedures in handels- en insolventiezaken bij de gerechtshoven limieten voor het aantal bladzijden van processtukken. De memorie van antwoord beslaat niet meer dan 25 bladzijden. In geval van juridische of feitelijke complexiteit kan bij het gerechtshof verzocht worden om een processtuk van grotere omvang te mogen indienen. Hierop zal dan zo spoedig mogelijk en met inachtneming van de belangen van partijen worden beslist door de rolraadsheer.

6.5. Vraag

Binnenkort moet ik namens een procespartij in een dagvaardingszaak in hoger beroep een memorie van antwoord in principaal appel tevens memorie van grieven in incidenteel appel indienen. Deze procedure is ingesteld na 1 april 2021 en (dus) zijn voor deze procedure de regels over paginalimieten van toepassing. Artikel 2.11, eerste alinea van het toepasselijke procesreglement lezende, begrijp ik dat deze memorie in totaal (die dus zowel principaal als incidenteel appel omvat) maximaal 35 pagina's mag beslaan. Ik hoor graag van u als deze lezing onjuist is.

Antwoord

Voor het antwoord in principaal hoger beroep staan 25 pagina's en voor de grieven in het incidenteel appel 15 pagina's, dus in totaal 40.

6.6. Vraag

In art. 1.1.1.5 Maximumomvang processtukken van het Procesreglement verzoekschriftprocedures handels- en insolventiezaken gerechtshoven staat te lezen dat bij weigering van een te omvangrijk beroepschrift - qua aantal pagina's - gelegenheid wordt geboden om binnen twee weken een beroepschrift in te dienen dat het maximaantal bladzijden niet overschrijdt "en dat bovendien geen nieuwe grieven omvat".

- art. 1.1.15 Maximumomvang processtukken

Als het beroepschrift het maximaantal bladzijden overschrijdt zonder dat daarvoor toestemming is gegeven, wordt de indiening van de grieven geweigerd en kan de partij uiterlijk binnen twee weken

een beroepschrift indienen dat het maximumaantal bladzijden niet overschrijdt en dat bovendien geen nieuwe grieven bevat.

Het onderstreepte zinsgedeelte is niet opgenomen in art. 2.14 van het Landelijk procesreglement voor civiele dagvaardingszaken bij de gerechtshoven, dat als zodanig een spiegelbepaling is van art. 1.1.1.5.

- art. 2.11 Maximumomvang processtukken

Als de appeldagvaarding de grieven bevat en daarin het aantal bladzijden dat betrekking heeft op de grieven en de eis meer bedraagt dan 25 zonder dat daarvoor toestemming is gegeven, wordt de indiening van de grieven geweigerd en kan de partij uiterlijk binnen twee weken een memorie van grieven indienen die het maximumaantal bladzijden niet overschrijdt."

Kunt u:

(i) aangeven waarom de teksten van de procesreglementen op dit specifieke punt afwijken van elkaar, en;

(ii) bevestigen dat in een dagvaardingszaak - gelijk aan een verzoekschriftprocedure - geen nieuwe grieven mogen worden opgenomen in de appeldagvaarding nadat deze eerst is geweigerd vanwege teveel pagina's.

Mocht vraag (ii) niet bevestigend beantwoord kunnen worden, dan zou ik graag vernemen waarom dit zo is.

Antwoord

Het opnemen van grieven in een appeldagvaarding is onverplicht. Aanpassing daarvan in een memorie van grieven is niet in strijd met de twee-conclusieregel.

Bij beroepschriften is dat wel het geval, omdat we daar geen memorie van grieven kennen (artikel 359 Rv).